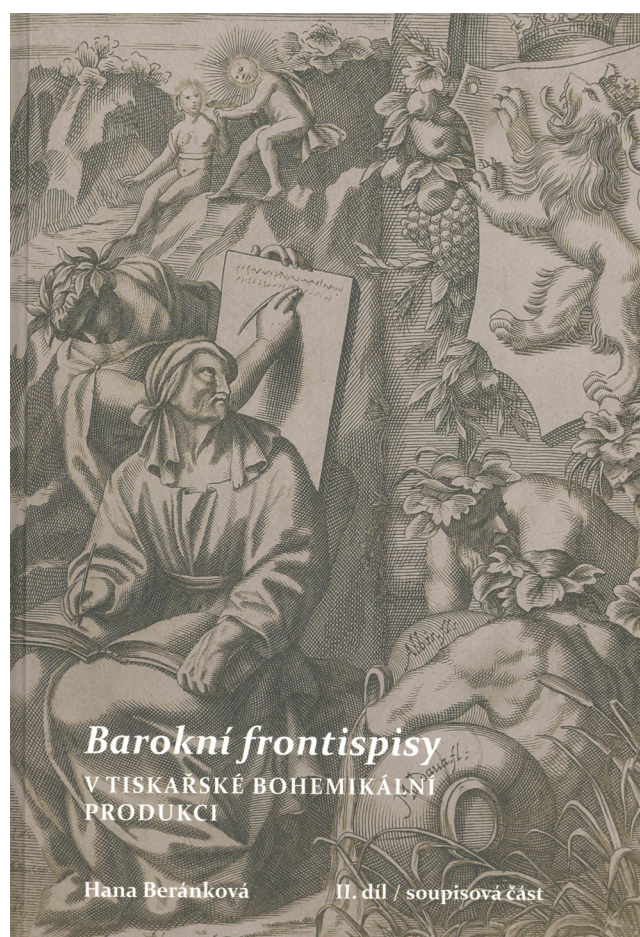
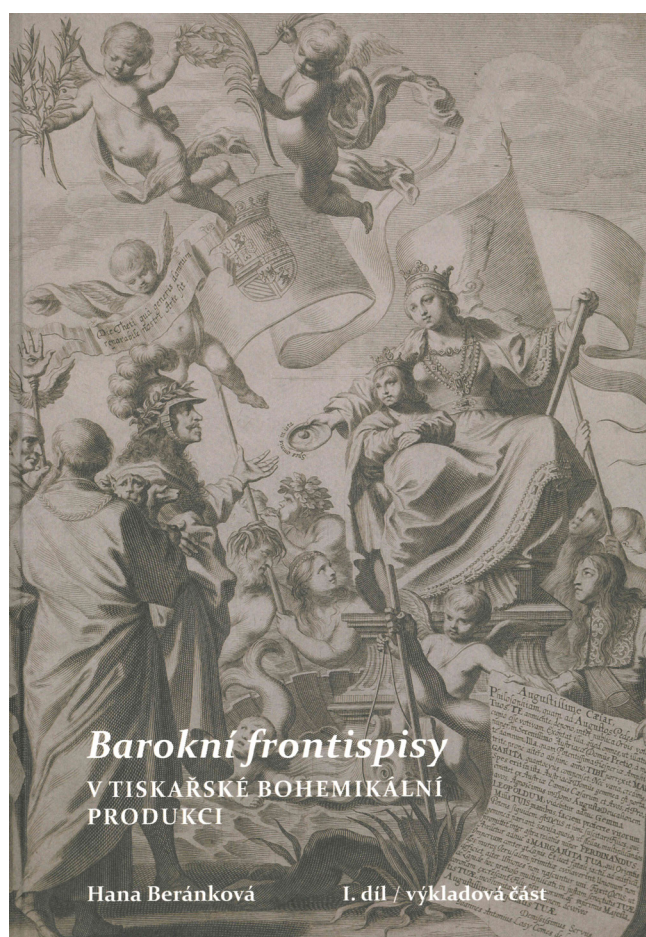

BERÁNKOVÁ, Hana. *Barokní frontispisy v tiskařské bohemikální produkci. Sv. I – II.* Dolní Břežany: Scriptorium, 2020. ISBN 978-80-7649-022-2.

Frontispis, výzdoba strany předcházející typografickému titulnímu listu, byl povětšinou jedinou výtvarnou složkou českých starých tisků 17. a 18. století. Ty nejzajímavější sloužily jako zástupný obraz textového sdělení knihy, a tak v zájmu propagace titulu důmyslně kombinovaly architektonické a krajinné prvky s personifikací a symbolikou. Navzdory poutavé náplni se tento fenomén v Čechách ani v zahraničí netěšil přílišné badatelské pozornosti, což je vysvětlováno nedostatečným podchycením starých tisků tohoto období bibliografy. Hana Beránková, pracovnice knihovnědného oddělení Knihovny Akademie věd ČR, se tomuto tématu mohla začít věnovat již před lety v rámci rozšiřování záznamů *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800* (dále jen *BCBT*). Zpracovala úctyhodných 1343 frontispisů z 1282 vydání barokních bohemikálních tisků, které nyní prezentuje formou odborné studie a katalogu.

První díl nazvaný výkladová část je obohacen vhodně zvolenou obrazovou přílohou. Úvod zahrnuje kromě

obvyklého vymezení tématu zejména exkurs do historie českého frontispisu, jehož zlatý věk autorka klade do období druhé poloviny 17. století. Nově zjišťuje, že byl po celou dobu téměř výlučně reprodukován technikou poměrně drahého mědirytu (97 %), a to nejen v nejluxusnějších publikacích, ale také v tiscích určených městským a lidovým vrstvám. Zlevňování nákladu pak neprobíhalo nahrazením předtitulní grafiky dřevořezovou ilustrací, jak by se dalo očekávat, nýbrž úplným vynecháním tohoto výzdobného prvku. Autorčino studium rovněž nepotvrdilo v odborné literatuře tradovanou tezi, že frontispis byl z ekonomických důvodů jedinou ilustrací v tisku (tiskařská bohemika byla v 31 % případů kromě mědirytu vybavena ještě dalšími ilustracemi). Výsledky kvantitativní analýzy jsou doloženy řadou příkladů.

Druhá kapitola zasazuje zkoumaný fenomén do dějin knihtisku, a to představením tiskáren, které frontispis do své produkce zařadily. Vzhledem k finanční, organizační

a technologické náročnosti jeho zapojení do procesu výroby knihy se jednalo zejména o Prahu a Olomouc, později o Brno.

Třetí kapitola analyzuje užití frontispisů dle žánrů knih (ty byly především z oblasti náboženské) a dle jejich jazyka (převažovala latina a němčina, česky bylo napsáno 22 % knih vybavených frontispisem).

Následuje ikonografická analýza, v níž snad mohlo být položeno a zodpovězeno větší množství výzkumných otázek, byť by vybočily z komfortního knihovědného rámce (např. sloužily grafické listy šířené tiskaři ve funkci frontispisů českým umělcům jako vzorníky a projevilo se to v jejich námětech monumentálního umění?). Kapitola prezentuje formy textově-obrazových vztahů, jež se na frontispisu jakožto bráně do (literárního) díla prolínají. Výjevy se dělí na symbolicko-alegorické, vizuální ztvárnění metaforického názvu díla, personifikace, realistická vyobrazení a náboženské výjevy bez alegoricko-symbolického rámce. K tomu bych podotkla, že se všemi vyjmenovanými kategoriemi se ve formě ilustrace a dekoru setkávali již čtenáři 16. století, avšak zejména s první z nich jen velmi výjimečně, což svědčí o nepřipravenosti renesančního a částečně i manýristického publika. Rovněž vyspělost barokních recipientů se lišila, jak autorka demonstrovala na různé sofistikovanosti vyjádření významů námětů zařazených do „nižší“ a „vyšší“ literatury.

Ač způsob financování tisku nepochybně ovlivnil kvalitu zpracování připojeného frontispisu, uniká mi důvod zařazení této kapitoly mezi námětovou analýzu a část věnovanou umělcům. Nakladatelskou roli u nás na sebe až do druhé poloviny 18. století většinou brali tiskaři, které příležitostně doplňovali domácí i zahraniční knihkupci, autoři díla, popř. instituce (pražská univerzita, rekatolizační nakladatelství Dědictví sv. Václava). Dle dochovaných dedikací se na financování tisků podíleli panovníci, šlechtici, světský i řádový klérus a představitelé zemské a městské samosprávy. Autorka se snad mohla pokusit mecenášům vyčlenit zvláštní podkapitulu, přestože jejich odlišení nemusí být vždy jednoznačné.

Šestá kapitola je vyhrazena realizátorům grafických listů. Téměř polovina z nich nebyla vůbec signována a i ostatní role jsou uvedeny nepravidelně (např. údaj o autorovi předlohy byl zaznamenán jen na 18 % frontispisů). Atribuce bohužel nebyla v autorčiných možnostech, proto se omezila na výsledky předchozích průzkumů. Předložila stručné medailony nejvýraznějších domácích i zahraničních malířů a rytců a načrtla základní vývoj (např. silící tendence objednávat předlohy od kreslířů z Německa a Itálie).

Z poznatků předchozích částí čerpá kapitola o rolích, které frontispis v barokním tisku plnil. Marketingovou roli zajišťovalo použití námětu, jenž se vztahoval k obsahu tisku. Tlak na inovativní přístup k námětům ovšem nebyl příliš silný – v bohemikální produkci se jednalo především o alegoricko-symbolické a náboženské výjevy. Nutno podotknout, že na tomto místě autorka vzácně poukazuje na obdobný trend v zahraničí (s. 165). Zejména v případě univerzitních tezí vizuální propagace obsahu díla ustoupila roli reprezentativní, která přispívala k budování společenského statusu

dedikanta. Propagandistickou roli plnily frontispisy zpravidla nepřímou, a to širokou popularizací typických forem katolické zbožnosti, především mariánského kultu. Vedle nich tvořil početnější skupinu propagandistických či polemických frontispisů pouze doprovod protizidovských spisů. Snaha vzbudit v rámci probíhající rekatolizace ve čtenáři spíše kladné emoce ovlivnila i roli didakticko-mravoučnou, a tak se recipienti setkali s hrozbou trestu jen ojediněle, např. na výjevech duší v očistci.

Následuje závěr vhodně shrnující posun dosavadního vědění o frontispisech, seznam zkratk, seznam literatury, elektronických databází, jmenný rejstřík, seznam vyobrazení v knize a anglické resumé.

Druhý díl představuje soupisová část. Předchází jí seznam zkratk, seznam elektronických zdrojů a použité i konzultované literatury. Záznamy označené písmenem F a pořadovým číslem jsou řazeny chronologicky a v rámci jednotlivých let abecedně dle jmen autorů nebo podle prvního substantiva v názvu. Obsahují pouze základní bibliografické údaje. Dále odkazují na *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století*, *BCBT* a další zdroje, kde lze dohledat podrobnější informace. Autorka sem rovněž zařadila marginální poznámky o zmínkách ve výkladové části. Další oddíl zahrnuje hesla tvořící podklady pro analýzu frontispisů z nejrůznějších hledisek (typologie dle námětů, seznam vyobrazených osob, žánr tisku ad.). Vybrané frontispisy se dočkaly fotografické reprodukce. K soupisu jsou připojeny obdivuhodně rozsáhlé rejstříky k vyhledávání tisků a frontispisů. Zejména rejstřík hesel k námětu frontispisů jistě zaujme nejednoho muzejníka. Následuje seznam vyobrazení a seznam knihoven, z nichž reprodukce grafik pochází.

Publikace prezentuje základní výzkum a řadí se tak po bok zásadních výsledků projektu *Knihověda.cz*. V závěru výkladové části autorka konstatuje, že „*detaillní knihovědně-bibliografická, literárněvědná a uměnovědná analýza souboru tisků a frontispisů v nich obsažených umožnila potvrdit, zpřesnit anebo vyvrátit řadu hypotéz, které byly s existencí tohoto specifického druhu barokní knižní ilustrace v odborné literatuře spjaty*“ (s. 174). Ukázala mimo jiné, že frontispisy nebyly jen záležitostí nákladných fasciкул, ale uchytily se rovněž v drobnějších tiscích, vč. těch zpravodajských. Přestože se v poznámkách pod čarou nachází odkazy na mnohé zahraniční práce, srovnání s německými či polskými trendy ve výkladu bohužel není výrazněji zastoupeno. Věřím však, že studie i vypracovaný soupis navedou k rozšiřujícímu studiu tohoto fenoménu badatele zaměřené jak knihovědně, tak v řadě dalších společenskovědních disciplín.

Jana Vlachová

Knihovna Národního muzea
oddělení rukopisů a starých tisků
Václavské náměstí 68
110 00 Praha 1